

צדק מאחה- גישור פלילי לנוער עובר חוק/ סני"צ סוזי בן ברוך

הפער בין ההליך המשפטי להליך הגישור נעוץ בשוני שבין התפיסה המשפטית לבין התפיסה, הדוגלת בהסכמת הצדדים* הליך הגישור הפלילי, המפגיש בין קורבן העבירה לנער הפוגע, עולה בקנה אחד עם מדיניות המשטרה* הליך זה גם יפחית את מספר ההעמדות לדין של קטינים, ויקל על העומס המוטל על מערכת אכיפת החוק. לצד סביבת חיים לחוצה, שבה הווכחות הקולנית, ההתנצחות ואי הנכונות לפשרה הפכו לנחלת תמיד במחוזותינו, קיים תהליך הגישור, המשמש דרך להתנהלות תרבותית, הקוראת לשיג ושיח ולמציאת פתרונות לבעיה. דומה, כי הפער בין ההליך המשפטי להליך הגישור נעוץ בשוני, שבין התפיסה המשפטית, הדוגלת בקיומו של צדק משפטי (הכרעה בין אשם לזכאי) לבין התפיסה הגישורית (הסכמת הצדדים). בשנים האחרונות החלו המנגנונים השונים של הליך הגישור לרקום עור וגידים בשטחים רבים, חלקם קשורים להליכים שיפוטיים וחלקם נובעים ממוטיבציות שאינן שיפוטיות.

הראיה לכך באה לידי ביטוי בתחום הגישור הקהילתי, העסקי והציבורי ובתחום הצדק המאחה. אסכולת הצדק המאחה הפכה לסמל התנועה המחשבתית, המתייחסת לפשע כפגיעה באנשים, בקורבן העבירה, בפוגע ובקהילה מסביב. מכוח הגדרה זו נגזרת התגובה החברתית המוצעת- מתן דגש על תיקון הנזק שנגרם לאנשים, תוך שימוש באמצעים קהילתיים של דיאלוג וגישור ולא בהטלת אחריות וענישה.

הקריאה לחיפוש אחר מנגנוני פיוס בנושאים פליליים, מוצאת סימוכין לא רק במשפט האירופאי הקדום אלא גם במסורת המשפט העברי, הדוגל בפיצוי לקורבן יותר מאשר בענישה ובגמול. הליך הגישור עולה בקנה אחד עם מדיניות המשטרה, המבקשת למנוע ככל הניתן את תיוגו של קטין כעבריין ולסייע בהוצאתו מהמעגל הפלילי. בהליך הגישור טמון גם הפוטנציאל להפחתת מספר העמדות לדין של קטינים, ולהקל בכך על העומס המוטל על מערכת אכיפת החוק. המקורות העיקריים לגישור הפלילי הם אסכולת RDA, (אסכולה המציעה חלופות לישב סכסוכים בכל ענפי המשפט, כחלק מתפיסה של אחריות לפרטים בחברה ומזעור הבירוקרטיה), אסכולת הקורבנות(הקוראת לשינוי ההתייחסות לקורבן ולהעצמתו, ואסכולת הקורבנות לזכויותיו). שתי האסכולות האחרונות הובילו לשינויי חקיקה משמעותיים.

במשפט האזרחי- עוגן ההליך בחקיקה (סעי' 79 ג' לחוק בתי המשפט ובתקנות), זירוז חקיקת חוק זכויות נפגעי עבירה (חזני"ע- תשס"א 2001), תסקיר קורבן ועוד... קבוצות דיון משפחתיות

הליך ההיועדות (קבוצות דיון משפחתיות- ק.ד.מ) דומה להליך הגישור מבחינה רעיונית, ומבוסס על קבוצת דיון, ובה משתתפים הקורבן, הפוגע, אנשים משמעותיים בחייהם, נציג המשטרה, נציג שירותי הרווחה והמתאם (מגשר), איש מקצוע נייטרלי, המנהל את ההיועדות.

מטרת ההיועדות- לקיים דיאלוג ולבנות תוכנית, שתיתן מענה לנזקים שנוצרו בעקבות העבירה ולבעיות אשר גרמו לביצועה. ראשיתו של הליך ההיועדות בניו- זילנד בשנות ה-80, על בסיס דגם מוכר, שנהוג היה מאות בשנים בקרב השבטים שם. מאז הוא פועל בהצלחה במדינות נוספות (אנגליה, קנדה, שוודיה, ארה"ב, דרום אפריקה ואוסטרליה). המודל הותאם למערכות הרווחה ואכיפת החוק בכל מדינה ומדינה וכן לתרבותן המקומית. מודל ק.ד.מ., המבוסס על זכויות הנער, על צרכיו ההתפתחותיים ועל זכויות נפגע העבירה, נשען על גישת הצדק המאחה. הוא מדגיש את

המערכת המשפטית, שהינה מערכת היחסים המשמעותי ביותר להתפתחותו של נער, ומאפשר לה להתעצם. במסגרת המודל ניתנת למשפחה הגרעינית ולמשפחה המורחבת האפשרות להחליט על גורל בניה, והוא מחזיר לה את עוצמתה ואת סמכותה החינוכית. ההידברות בין נפגע העבירה לבין הנער הפגע ומשפחתו "מחזירה לנפגע את קולו", מאפשרת לו לבטא את תחושות הפגיעה ואת ציפיותיו ופותרת פה לצדק מאחה. כמו כן, שמיעת דברי נפגעי עבירה, באופן בלתי אמצעי על ידי הנער, בנוכחות משפחתו, מפגישה את הנער הפוגע עם הכאב ועם הבושה שהביאו מעשיו לו עצמו, למשפחתו, לידידיו ולנפגע העבירה, בצורה המאפשרת תיקון ושיקום.

ממחקרים שנערכו במדינות שונות בעולם עולה כי קיימת שביעות רצון (בקרב המשפחות, בקרב הנערים שעברו על החוק, בקרב נפגעי העבירה ובקרב אנשי מקצוע) מהתהליך, מהתוכניות ומיישומן. עוד נמצא, כי נרשמה ירידה במספר ההעמדות לדין ובמספר הסידורים החוץ ביתיים, וכן גדל מספר נפגעי העבירות שהיו מעורבים בבניית תוכניות שאפשרו להם להשיג צדק לעצמם. המפגש עצמו מורכב משלושה שלבים. בשלב ראשון, משתתפים במפגש המשותף כל הגורמים ב.ק.ד.מ. - נציג המשטרה קורא את החשד, נפגע העבירה מתאר את מה שאירע והפוגע מתייחס לאירוע. הפוגע ומשפחתו מקבלים הסבר באשר לתוכנית שעליהם לבנות לאור ציפיות המשתתפים. לבסוף, הפוגע ומשפחתו בונים את התוכנית עם המתאם. השלב השני הוא "הזמן הפרטי" של הפוגע ושל משפחתו להגיע להסכמה על תוכנית שיקומית טיפולית לפוגע ועל פיצוי הולם לנפגע. כמו כן, נקבע לוח זמנים ונקבע מי נוטל אחריות לפיקוח ולהבטחת קיומה של התוכנית המוסכמת.

בשלב השלישי מתכנסים כל הגורמים שנטלו חלק בשלב הראשון, והתוכנית מוצגת בפניהם לשם אישורה (לקצין הנוער ולקצין המבחן לנוער יש זכות וטו. שניהם אמורים לאשר את התוכנית).

תוכנית ק.ד.מ בישראל

אנשי מקצוע, המטפלים בנוער עובר חוק בארץ, שהתרשמו מתוכנית ק.ד.מ. במקומות שונים בעולם, מהתרומה לנפגע העבירה, לפוגע, למשפחה ולקהילה, החליטו על הקמתה של ועדה בינמישרדית (שחברים בה נציגי מדור נוער במח"ק, נציגי שירות המבחן לנוער, נציגי המשרד לבטי"פ, נציגי משרד המשפטים, נציגי הייעוץ המשפטי של משרתת ישראל ונציגי גיוינט אשלים) לבדיקת התוכנית ולאופי יישומה בארץ. נקבע, שסוג העבירות אשר מבצעהן וקורבנותיהן יופנו לק.ד.מ., הן עבירות מסוג עוון ופשע, שאינן עבירות המתה, מין, סמים ואלמ"ב (באישור פרקליט המדינה). כמו כן נקבע שגיל הנערים החשודים יהיה 12.5-17 שנים והם הודו בביצוע העבירה המיוחסת להם. תנאי ההפניה יהיו קיומה של הודאת הנער באשמה, כוונה להגיש כתב אישום נגדו והפניה בטרם הגשת כתב אישום. (היוזמה להפניה היא על ידי קצין הנוער בתחנה או על ידי קצין מבחן לנוער, והיא נעשית תוך תיאום ביניהם ובהסכמתם).

הסכמת נפגע העבירה הינה תנאי לביצוע התהליך, בעוד שנוכחותו לא תהווה תנאי לקיום התהליך, למרות ההכרה בחשיבותה (ההרחבה הוסכמה רק לאחרונה). כיום מהווה הליך ק.ד.מ. בארץ הליך חלופי להעמדתו של הקטין לדין, ומטרתו- להביא לבניית תוכנית, אשר תענה הן על צרכי השיקום של הפוגע והן על צרכיו של נפגע העבירה. ביצוע התוכנית במלואה יביא לגניזת התיק, ואי עמידה בתנאיה יביא לחידוש הליכי ההעמדה לדין.

ממצאי המחקר שנערך ע"י מכון "ברוקדייל", עולה כי 80% מהנערים דיווחו שהמפגש עם הנפגע תרם להם. 91 אחוז מהנפגעים דיווחו כי אינם חוששים שהנער הפוגע יפגע בהם שוב. 68 אחוז

מהם סיפרו שדעתם על הנער הפוגע השתנתה לטובה. 97 אחוז מן המקרים הסתיימו בגיבוש תוכנית מוסכמת. ב-80 אחוז מהמקרים גובש ההסכם במפגש אחר. ומה באשר לביצוע התוכנית השיקומית? על פי דיווחי קציני המבחן, בכמחצית מהמיקרים התוכנית בוצעה במלואה, וב-37 אחוז מהמקרים התוכנית בוצעה באופן חלקי אך מניח את הדעת. בשני שלישים מהמקרים נגנז התיק הפלילי שנפתח כנגד הנער הפוגע. ועוד נתון אחד חשוב: 75 אחוז מהנערים הפוגעים לא שבו לבצע עבירות לאחר שהשתתפו בתוכנית. תוכנית ק.ד.מ. מופעלת מאז שנת 2000 בשיתוף פעולה בין המשטרה, שירות המבחן, משרדי המשפטים ובטחון הפנים וארגון "ג'וינט-אשלים". במסגרת זו טופלו כ-200 תיקים. התוכנית מופעלת ב-14 תחנות משטרה, והכוונה היא להרחיב לכל הארץ. מן הראוי לציין שבהשתתפותה של משטרת ישראל בתוכנית זו יש חידוש ואולי אף בשורה.

לפרטים נא לפנות

למחלקת נוער באגף חקירות ומודיעין 02-5309299